VSE, KAR IMAM, JE MOJ GLAS

Susan Abulhawa

v pogovoru s Petro Meterc

Zbirka **Pamflet** je namenjena
objavi prevodov referenčnih besedil,
ki govorijo o svobodi v najširšem smislu
besede. Tudi zato smo se odločili za
rehabilitacijo tradicionalnega **Pamfleta**,
ki vse od 18. stoletja služi kot svojevrstna
državljanska oglasna deska. Poslanstvo
zbirke kratkih emancipatoričnih besedil
je, da državljanke in državljane spodbuja
k razmišljanju in zavzemanju stališč.
Pamflet je nosilec kulture,
ki ne sprejema neumnosti,
ne požira žalitev in zavrača poniževanje.
Zbirka **Pamflet** podpira kritično mišljenje
in neodvisnost duha. Neguje, kar je
med nami emancipatoričnega in dobrega,
in se upira kulturi laži in groženj.
Z zbirko **Pamflet** se borimo proti
uničevanju preteklosti, razvrednotenju
življenja v sedanjosti in kraji prihodnosti.

Susan Abulhawa
v pogovoru s Petro Meterc

VSE, KAR IMAM, JE MOJ GLAS

Pamflet 20

Založba ZRC

Susan Abulhawa v pogovoru s Petro Meterc
VSE, KAR IMAM, JE MOJ GLAS

Pamflet 20
Transkript oddaje »Ars humana«, ki jo je pripravila in vodila Petra Meterc. Oddaja je bila predvajana 1. junija 2026 na Radiu Slovenija. Objavljeno z dovoljenjem.

Uredniki zbirke Oto Luthar, Tomaž Mastnak, Martin Pogačar, Aleš Pogačnik
Uredil Martin Pogačar
Spremna beseda Petra Meterc
Jezikovni pregled Mojca Blažej Cirej, Tadej Turnšek
Fotografija Bobo
Oblikovanje in prelom Tanja Radež

Založnik ZRC SAZU, Založba ZRC
Zanj Oto Luthar
Glavni urednik založbe Aleš Pogačnik
Tisk Cicero Begunje, d. o. o.
Naklada 400

Prva izdaja, prvi natis.
Ljubljana 2026

Prva e-izdaja je pod pogoji licence Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:
https://doi.org/10.3986/9789610512158

Kataložna zapisa o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni inuniverzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID=304851715
ISBN 978-961-05-1214-1

COBISS.SI-ID=304963075
ISBN 978-961-05-1215-8 (PDF)

VSE, KAR IMAM, JE MOJ GLAS

Pamflet 20

VSE, KAR IMAM, JE MOJ GLAS

Susan Abulhawa
v pogovoru s Petro Meterc

VSEBINA

Notica o avtorici --- 9

Petra Meterc
Kaj pomeni biti Palestinec? --- 10

Susan Abulhawa
VSE, KAR IMAM, JE MOJ GLAS --- 22

Susan Abulhawa je palestinsko-ameriška pisateljica, esejistka in aktivistka, ki je s svojim literarnim ustvarjanjem postala eden najbolj prepoznavnih glasov sodobne palestinske književnosti. Rodila se je leta 1970 v Kuvajtu palestinskim staršem, ki so bili po vojni leta 1967 pregnani iz Jeruzalema. Življenjska pot jo je nato vodila v Jordanijo, Palestino in Združene države Amerike, kjer si je zgradila kariero na področju biomedicinskih ved, nato pa se je, ko je bila priča pokolu v Dženinu leta 2002, posvetila pisanju. Nastal je roman *Jutra v Dženinu*, ki ga pri nas lahko beremo v prevodu Lili Potpara (Cankarjeva založba, 2023), pretresljiva družinska saga o izkušnji palestins-ke-ga izgnanstva, ki je bila prevedena v več kot trideset jezikov. Sledila sta romana *The Blue Between Sky and Water* (»Modrina med nebom in vodov«; Bloomsbury, 2015) in *Against the Loveless World* (»Zoper svet brez ljubezni«; Bloomsbury, 2020), v katerih skozi zgodbe posameznikov raziskuje teme izgube, pripadnosti, ljubezni in odpora. Uredila je zbirko esejev mlajših palestinskih avtoric in avtorjev, *Every Moment Is a Life: Gaza in the Time of Genocide* (»Vsak trenutek je življenje: Gaza v času Genocida«; Atria, 2026).

Kaj pomeni biti Palestinec?

Petra Meterc

> *Ali veš, mama, da je bil hadži Salem živ zakopan v svojem domu? Ti zdaj v nebesih pripoveduje zgodbe? Želim si, da bi ga imela priložnost spoznati. Videti njegov brezzobi nasmeh in se dotakniti njegove usnjate kože. Ga prositi, kot si ga v otroštvu ti, za še kakšno zgodbo o Palestini. Mama, bil je star več kot sto let. Da človek živi tako dolgo in ga nazadnje pomendra buldožer! Ali to pomeni biti Palestinec?*[1]
>
> *Ubili so te in te pokopali v svoje časopisne naslove, mama. Kako naj odpustim, mama? Kako naj Dženin pozabim? Kako naj človek nosi tako težko breme? Kako naj živi v svetu, ki tako dolgo odvrača pogled od krivic? Ali to pomeni biti Palestinec, mama?*[2]

Vprašanje, kaj pravzaprav pomeni biti Palestinec, se junakinji Sari v romanu *Jutra v Dženinu* pisateljice Susan Abulhawa poraja v sklepnem delu knjige – v pismih pokojni materi Amal, glavni junakinji knjige, ubiti v izraelskem napadu na begunsko

1 Susan Abulhawa, *Jutra v Dženinu*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 2023, str. 301.

2 Abulhawa, *Jutra v Dženinu*, str. 304.

taborišče Dženin leta 2002. Knjiga se zaključi tam in takrat, kjer se je, lahko bi rekli, simbolno rodila tudi Susan Abulhawa – pisateljica. Ko se je po pokolu v Dženinu sama namenila tja, je o videnem začela pisati dokler nazadnje ni opustila svoje kariere v farmacevtski industriji in se v celoti posvetila pisanju. Nastali so romani: leta 2006 že omenjeni *Jutra v Dženinu* (Cankarjeva založba, 2023; prevedla Lili Potpara), *The Blue Between Sky and Water* (»Modro med nebom in vojno«, 2015) in *Against the Loveless World* (»Zoper svet brez ljubezni«, 2020).

Abulhawa je zadnjih petindvajset let dejavna tudi kot politična in humanitarna aktivistka. Leta 2001 je v Pensilvaniji soustanovila organizacijo Playgrounds for Palestine (»Igrišča za Palestino«), ki gradi igrišča za palestinske otroke v begunskih taboriščih in skupnostih, prizadetih zaradi vojne in okupacije, in je do danes izvedla že več kot šestdeset projektov otroških igrišč. V svojih javnih nastopih, esejih in predavanjih vztrajno opozarja na vprašanja palestinskih človekovih pravic, izgnanstva ter posledic dolgoletne okupacije in genocida v Gazi. V Gazo se je v času genocida namenila tudi sama. Tam je na delavnicah prebivalcem in prebivalkam Gaze pomagala pri popisovanju svojih izkušenj ter nato

iz napisanih zgodb uredila zbirko *Every Moment Is a Life, Gaza in the Time of Genocide* (»Vsak trenutek je življenje: Gaza v času genocida«, 2026).

Če odgovor na vprašanje, kaj pomeni biti Palestinec, iščemo v romanih Susan Abulhawa, bi lahko rekli, da pomeni biti zaznamovan z družinskimi spomini zadnjih osemindevetdesetih let izgnanstva, posledic nasilja, pa tudi ljubezni do zemlje in odpora proti okupaciji, apartheidu in genocidu. Za Abulhawo književno ustvarjanje ni zgolj umetnost pisanja, je politično pričevanje, ki stoji na poti tankom, buldožerjem in vsakršni mašineriji sionizma, katere cilj je izbris vsega tistega, kar pomeni biti Palestinec. Avtoričina literatura uperja pogled v tisto, kar mnogi zanikajo; v nakbo, nakso, nasilje v času prve in druge intifade, pokol v Dženinu, palestinske zapornike v izraelskih zaporih. Abulhawa v pričujočem intervjuju poudari, da pri tem, tudi v primeru genocida v Gazi, ne gre za nevednost, temveč za zavestno odvračanje pogleda: »In verjeli smo, da če bi svet to res vedel, tega ne bi dopustil. Zdaj pa vemo, da svet ve, da je svet videl in da mu ni mar.«[3] Prav zato svoje besede še bolj ostri, jih nikoli ne izbira previdno in se za njih ne opravičuje.

3 Če ni navedeno drugače, so citati iz besedila *Vse, kar imam, je moj glas*.

Ko je letos spomladi župan New Yorka Zohran Mamdani javno obsodil avtoričine »sporne« izjave, ki naj bi bile antisemitske, po tem, ko je njegova žena Rama Duwaji ilustrirala besedilo za zbirko palestinskih pričevanj, ki jo je uredila Abulhawa, mu je slednja v odgovoru na spletnem omrežju Instagram med drugim odgovorila: »Ostrostrelec, ki je ustrelil triletno hči moje prijateljice Džihan, Nur, in ji zdrobil drobne nogice, medtem ko jo je mama držala v naročju v Gazi, je sovražna, rasistična pošast – zavedam se, da je to ena od stvari, zaradi katerih sem bila deležna kritik. In odkrito povedano, to trditev lahko samo še podkrepim. Toda jeza, gnus, celo sovraštvo, ki ga Džihan ali jaz čutiva do tega ostrostrelca, ni rasizem. To ni protijudovstvo. To ni antisemitizem.«[4] Abulhawa tudi v pričujočem intervjuju jasno poudarja, da ne bo pazila na besede, ko gre za tiste, ki morijo Palestince in jih zadnjih oseminsedemdeset let preganjajo z njihove zemlje, s čimer odločno zavrača tudi medijske zgodbe, ki ostre besede, sploh v primeru Palestine, pogosto senzacionalistično hitijo obsojati bolj, kot so zmožni obsoditi genocid v Gazi.

4 Posnetek je bil objavljen 15. marca 2026 na avtoričini strani na Instagramu (dostop: 9. november 2026).

Abulhawa je politična avtorica, a je tudi politična borka, ki svoja pojavljanja v medijih in javnosti širše – privilegij, ki si ga je prislužila z večkrat nagrajenimi literarnimi deli – vedno znova izkoristi za politično izjavljanje, in ne za promocijo lastnega ustvarjanja. Ko poslušamo njene besede v intervjujih, nas jasnost izraza in politične drže spomnita na tiste javne intelektualce, ki jih, kot poudari v pogovoru, smatra za svoje literarne prednike; denimo na palestinskega pisca in aktivista Gasana Kanafanija, ki ga je Izrael skupaj z nečakinjo umoril leta 1972 v Bejrutu, in na afroameriškega pisca in intelektualca Jamesa Baldwina, borca za pravice temnopoltih v ZDA, ki je svoj boj videl kot soroden palestinskemu.

Abulhawa v javnih nastopih vztrajno dekonstruira kolonialne mite, ki jih je Izrael ustvaril zavoljo izbrisa vsega palestinskega in jih kot zvest odmev ponavlja del politike in medijev. V pričujočem pogovoru poudari, da je »edini način, da te pravljice obstanejo, da se nas znebijo, da nas uspejo izbrisati«. Izrael kot kolonialno-naseljenski projekt že od nekdaj poskuša izbrisati tisto, kar priča o njegovem plenjenju zemlje in nasilju, pa tudi tisto, kar priča o samem obstoju Palestine, k čemur spadajo tudi poskusi utišanja palestinskih umetniških glasov. Prav v času, ko je deloval omenjeni s strani Izraela umorjeni Gasan

Kanafani, v 1960-ih in 1970-ih, je tako denimo v izgnanstvu v Jordaniji, nato pa v Libanonu, delovala tudi Palestinska filmska enota, revolucionarna filmska skupina, ki je pod okriljem Palestinske osvobodilne organizacije ustvarjala filmsko umetnost z namenom pričevanja in ustvarjanja arhiva tako o palestinskem boju kot o izraelskem nasilju nad Palestinci. Z dokumentarnimi filmi so zapolnili medijsko vrzel palestinske perspektive in odgovarjali na poskuse izbrisa s strani Izraela. Ko je Golda Meir izjavila, da Palestinci ne obstajajo, je filmska enota odgovorila s filmom *Oni ne obstajajo* (*They Do Not Exist*, 1974; režiser Mustafa Abu Ali), v katerem si film zastavlja vprašanje, koga torej bombardirajo izraelska letala v palestinskih begunskih taboriščih v Libanonu, če Palestinci ne obstajajo. Ko je Izrael leta 1982 napadel Bejrut, je vojska v veliki meri uničila in pokradla tudi arhiv, ki ga je leta prej ustvarjala omenjena filmska enota. Toda sledi Gasana Kanafanija in Palestinske filmske enote so ostale tako na papirju kot na filmskem traku, Susan Abulhawa pa je nedvomno ena od sodobnih nosilk njihovega brezkompromisnega političnega umetniškega izraza, zaradi česar je tudi sama pogosto deležna cenzure in drugih poskusov utišanja.

Avtorica je novembra 2024 med drugim nastopila na razpravi slovitega debatnega društva Oxford Union, na katerem je zagovarjala trditev, da je Izrael država apartheida, odgovorna za genocid. V svojem govoru je jasno obsodila izraelsko genocidno politiko in genocid v Gazi umestila v širši zgodovinski kontekst sionizma, obenem pa spregovorila prav o izbrisu, h kateremu stremi Izrael, da bi bil kot kolonialno-naseljenski projekt »uspešen«. Debatno društvo je avtoričin govor objavilo na spletni platformi YouTube, kjer je kmalu dosegel visoko gledanost, a so nekaj manj kot mesec dni po njenem nastopu prvotni posnetek umaknili. V slogu izbrisa, o katerem je Abulhawa govorila, in kraje besed, o čemer piše Adania Shibli v besedilu *Ukradene besede*,[5] so posnetek nadomestili s cenzurirano različico, iz katere so odstranili nekatere odlomke njenega govora. Avtorica je proti društvu sprožila pravni postopek, ki je bil oktobra letos razrešen v prid avtorice.

5 Adania Shibli, *Ukradene besede*, Pamflet 18, Ljubljana: Založba ZRC, 2026.

Abulhawa je v sklepnem poudarku svojega govora pod vprašanje postavila samo smotrnost razpravljanja o trditvi, da je Izrael država apartheida, odgovorna za genocid, ter poudarila, da trditve ni dolžna nikomur dokazovati, ker so dokazi zakoreninjeni v vseh Palestincih, in da teh dokazov, pa tudi njihovega obstoja, ni moč izbrisati. Ne s cenzuro, ne s pobijanjem.

> *Ne boste nas izbrisali, ne glede na to, koliko nas boste ubili in ubili in ubili, ves dan, vsak dan. Nismo kamni, za katere je Chaim Weizmann mislil, da jih lahko odstranite s te zemlje. Mi smo njena prst. Mi smo njene reke, njena drevesa in njene zgodbe, ker je vse to negovalo naša telesa in naša življenja skozi tisočletja neprekinjenega, nemotenega naseljevanja tega koščka zemlje med vodami Jordana in sredozemskega morja. Od naših kanaanskih, hebrejskih, filistinskih in feničanskih prednikov do vsakega osvajalca ali romarja, ki je prišel in odšel, se poročil ali posilil, ljubil, zasužnjil, spremenil vero, se naselil ali molil na naši zemlji ter v naših telesih in naši dediščini pustil delček sebe – legendarne, turbulentne zgodbe te dežele so dobesedno v naši DNK. Tega ne morete izbrisati niti s propagando, ne glede na to, kakšno tehnologijo smrti uporabljate ali kakšen arzenal Hollywooda in korporativnih medijev uporabite. Nekega dne se bosta vaša nekaznovanost in arogantnost končali. Palestina bo svobodna; vrnila se bo k svoji večverski, večetnični in pluralistični slavi; obnovili in razširili bomo železniške proge, ki vodijo iz Kaira v Gazo, Jeruzalem, Hajfo, Tripoli, Bejrut, Damask, Aman, Kuvajt, Sano in tako naprej; naredili bomo konec sionistično-ameriškemu vojnemu stroju, ki temelji na nadvladi, širitvi, izkoriščanju, onesnaževanju in plenjenju. ... in vi boste odšli, ali pa se boste končno naučili živeti z drugimi kot enakopravnimi.*[6]

Če bi Susan Abulhawo vprašali, kaj pomeni biti Palestinec, bi se odgovor lahko pravzaprav glasil: biti Palestinec pomeni *stati inu obstati*.

6 Susan Abulhawa, »susan abulhawa: Address to the Oxford Union«, *The Massachusetts Review,* 3. december 2024, dostopno na: https://themassachusettsreview.substack.com/p/susan-abulhawa-address-to-the-oxford (dostop: 9. novembra 2026).

Pamflet 20

Dvajseti **Pamflet** prinaša transkript oddaje »Ars humana«, posvečene pogovoru s pisateljico Susan Abulhawa, ki je bila maja letos gostja v okviru cikla dogodkov Svobodna Palestina v Ljubljani. V pogovoru Abulhawa, rojena begunskim staršem, govori o izkušnji odraščanja v izgnanstvu v Kuvajtu, o ozadju nastajanja romana Jutra v Dženinu, o pisanju kot raziskovanju in o pasteh pisanja, o izkušnji vrnitve v Gazo, o odnosu Palestincev do narave in življenja ter o brezbrižnosti sveta ob genocidu v Gazi. Pogovor z njo je pripravila in vodila Petra Meterc.

VSE, KAR IMAM, JE MOJ GLAS

Susan Abulhawa

v pogovoru s Petro Meterc

- PETRA METERC / **Vaši starši so bili begunci šestdnevne vojne leta 1967, t. i. nakse, ko je Izrael zasedel območje Zahodnega brega, Vzhodnega Jeruzalema in Gaze, rodili ste se jima v izgnanstvu v Kuvajtu. Kako je izgnanstvo vplivalo na vaše odraščanje in vaše videnje sveta danes?**

SUSAN ABULHAWA / Brez dvoma je moje celotno življenje zaznamovalo to, da sem v izgnanstvu, da sem hči beguncev in da je bila moja družina razbita na vse mogoče načine. Palestinska družba temelji na razširjenih družinskih vezeh. Naša družba je tudi fizično organizirana tako, da imamo družinsko hišo, v kateri živijo stari starši. Otroci in drugi družinski člani imajo svoj zasebni del hiše, vendar vsi živijo pod eno streho, tete pa živijo v sosednji hiši in tako naprej. Zato vsak otrok odrašča z mnogimi materami in mnogimi očeti ter z mnogimi sorojenci, ki so hkrati bratranci in sestrične. Vedno je obstajala ta zaščita in varnost v družini, klanu in skupnosti. To je bila ena od strukturnih moči, ki je Palestincem omogočala, da so ostali na svoji zemlji. Ko pa je Izrael te stvari uničil, so bile družine

pregnane. Tisti, ki so ostali v begunskih taboriščih, so skušali ponovno vzpostaviti enako fizično bližino. Toda ljudje so morali preživeti, služiti denar, se izobraževati, zaradi česar so se družine razkropile v različne smeri, odšle v različne države, v različne usode. To se je zgodilo tudi moji družini. Ker sta se moja starša zelo zgodaj ločila, sem se sama v tej zmešnjavi nekako izgubila. Podajali so si me od enega do drugega. Nekaj časa sem živela tudi v sirotišnici. Tako je tudi nekaj na videz tako običajnega, kot je ločitev, zame postalo skoraj katastrofalno, ker smo bili v izgnanstvu, ker ni bilo družinske strukture, ker je izginila varnost, na katero se ljudje običajno lahko oprejo. Tako je to močno zaznamovalo moje življenje.

Ko sem živela v Jeruzalemu, so bile nekatere moje zgodnje travme povezane z izraelskimi vojaki. Že kot otrok sem videla stvari, ki so oblikovale moj pogled na svet. Pozneje pa je moje misli mislice, študentke zgodovine in psihologije ter opazovalke življenja in človeka zaznamovalo vprašanje, kako je tej naseljenski koloniji uspelo kljubovati vsemu, kako ji do danes uspeva ves svet držati v ujetništvu kot talce. Kot pisateljica, kot ena od žrtev tega projekta in hkrati kot nekdo, ki je v njegovem središču,

pišem tako, da izhajam iz te rane. Pišem iz te zgodovine, iz te bolečine, iz teh opažanj. Rekla bi, da je bila to osnova vsega v mojem življenju in da je to oblikovalo osrednje poti mojih misli.

- **Povod, da ste napisali knjigo *Jutra v Dženinu,* je bil vaš obisk Dženina, kjer ste bili priča posledicam pokola, ki ga je Izrael tam izvedel leta 2002. Kako se danes spominjate tega obdobja in nuje, da o tem, kar ste izkusili, začnete pisati?**

Pisati sem začela še pred dogodki v Dženinu. To je bilo ob začetku druge intifade. Takrat sem bila raziskovalka v farmacevtskem podjetju. Vedela sem, da to, kar poročajo mediji, ni to, kar se resnično dogaja na terenu. Tam imam prijatelje, poznam kulturo, in vedela sem, da je veliko tega, kar berem, laž, potvarjanje. Najprej sem začela pisati pisma urednikom, potem članke. To je bilo ravno v času, ko je internet začel cveteti. Spletni mediji so se šele pojavljali, in tako sem začela pisati za nekatere od njih. Presenetilo me je, da je ljudi moje pisanje zanimalo. Nisem vedela, da znam pisati, in nikoli nisem nameravala postati pisateljica. Ko pa so začela prihajati poroči-

la o pokolu v Dženinu, sem vzela dva tedna dopusta – toliko ga Američani sploh dobijo – pustila hčerko pri njenem očetu in se odpravila tja. Ne vem zares, zakaj. Kot da bi čutila, da moram biti tam, na terenu, z ljudmi. Mislim, da je bil to isti impulz, kot pozneje ob dogajanju v Gazi, ko sem preprosto morala najti način, da pridem tja. Ko sem prispela, je bilo vse skupaj tako pretresljivo, da mi je spremenilo življenje. Kar vidiš, vohaš, dihaš – vse to je popolnoma drugače kot na fotografijah. To me je močno zadelo. Bila je velika življenjska streznitev. Pred tem sem že videla fotografije iz pokolov v Sabri in Šatili, videla sem podobe drugih grozodejstev, ki so bila grozljiva in pretresljiva. Toda nič ni podobno temu, ko si enkrat res tam in vidiš posledice, vidiš obup in govoriš z ljudmi. Ko sem se vrnila v Združene države Amerike, sem imela občutek – ta isti občutek kot pozneje, ko sem zapustila Gazo – da je ves svet ena sama laž. Zdi se ti, da je vse okoli tebe lažno.

Toda takrat sem bila mati samohranilka. Morala sem služiti denar, morala sem delati. Vsak dan sem hodila v službo. To je bilo po napadih 11. septembra, in v tistem času so lahko v ZDA z Arabci in muslimani počeli skoraj karkoli, brez resnične

odgovornosti. Vedela sem, da moji nadrejeni – mnogi med njimi sionisti – najbrž niso zadovoljni s tem, kar pišem, toda bila sem mlada in naivna. Mislila sem si: pa kaj potem, imam svobodo govora. Seveda stvari ne delujejo tako. Odpustili so me. Spomnim se, da je bilo to le nekaj dni pred božičem. Jokala sem. Darila od Božička za mojo hčerko, ki je bila takrat še otrok, so že čakala pod smrečico, Nisem vedela, kaj bom naredila. Nisva imeli denarja. V ZDA nisem imela družine. Sedla sem za računalnik in začela pisati o Dženinu. Nisem vedela, kaj drugega naj. Moja glava je bila polna podob. Sprva sem mislila, da bom napisala le članek ali kaj podobnega, potem pa sem samo pisala in pisala. Božič je prišel in minil, jaz pa sem še vedno pisala. Bila sem prestrašena. Izposodila sem si denar, zastavila hišo. In v nekem trenutku sem dojela, da pišem roman. Ne vem, kaj me je pripravilo do tega. Ne vem, kakšna norost me je obsedla.

- **Na začetku ste omenili, da ste nekaj let preživeli v sirotišnici v Jeruzalemu, kar je navdahnilo tudi pripovedno nit v romanu, v kateri v sirotišnici, ki jo je ustanovila**

Hind Taher al-Husseini, nekaj let preživi osrednja junakinja Amal. Nam lahko zaupate kaj več o tej izkušnji?

Hind Taher Al-Husseini je bila bogata dedinja, neporočena ženska. Ko se je zgodil znani pokol v vasi Deir Yassin, kamor so vdrli pripadniki paramilitarnih sionističnih skupin Haganah in Irgun ter pobili njene prebivalce, je nekaj otrok uspelo pobegniti. Al-Husseini je te otroke zbrala in jih pripeljala v svoj dom. Imela je veliko razkošno hišo, tik ob njej pa je stal tudi razkošen hotel, v katerem so pogosto bivali dostojanstveniki in diplomati. Zbrala je te otroke, kmalu pa še mnoge druge. Hotel je zaprla, ga spremenila v šolo, nato pa v sirotišnico. Sčasoma je postal še veliko več kot to. Ko sem tudi sama potrebovala dom, so me tam sprejeli. Bila je izjemna ženska. Takrat sem bila še mlada in o teh stvareh nisem veliko razmišljala, danes pa lahko pogledam nazaj in razumem, kako globoko je vplivala na moje življenje. Ni mi dala le zatočišča in varnosti, ko sem ju potrebovala, ampak je poosebljala tudi vrsto feminizma in skrbi za druge, ki me je na neki način oblikovala.

- **Eno od pripovednih niti v romanu pa je navdahnila novela *Vrnitev v Hajfo* slovitega palestinskega pisca Gasana Kanafanija, v kateri izraelski starši vzgajajo palestinskega otroka kot Izraelca. Zakaj ste to zgodbo, seveda na svoj način in z drugačnim razpletom, želeli vključiti tudi v svoj roman?**

Ko sem bila otrok, sem slišala to zgodbo in vedno sem mislila, da gre za resnično zgodbo. Mislim, da so ljudje okoli mene govorili o Kanafaniju, jaz pa sem vedno sem mislila, da govorijo o resničnem dogodku, čeprav so se takšne stvari tudi v resnici dogajale. Ampak zgodba je ostala z mano, ker sem si mislila: »Moj bog, to bi se res lahko zgodilo.«

Ko sem sedla, da bi napisala *Jutra v Dženinu*, je bila to takoj ena od osrednjih zgodb. Vedela sem, da jo želim vključiti. Prebrala sem skoraj vsa Kanafanijeva dela, ne pa tudi tega. Za trenutek sem pomislila, da bi ga prebrala, potem pa sem si rekla: ne, ne smem, ker nočem, da bi preveč vplivalo name. Nisem želela biti pod vplivom te zgodbe. Zato sem uporabila samo njeno osnovno idejo, ne da bi zares vedela, o čem natančno

govori, vse do trenutka, ko sem knjigo že napisala. Ampak všeč mi je bilo, da je zgodba nekoliko obrnila pripoved. Bila je tudi način, da raziščem to možnost – kaj bi se zgodilo človekovi notranjosti, njegovi duši, če bi odraščal v sovraštvu do nečesa, za kar se na koncu izkaže, da je pravzaprav on sam. Kot pisateljico me je to zelo zanimalo: kakšen notranji konflikt, kakšen razkol v človeku povzroči nekaj takega. Ko odraščaš v sovraštvu in morda celo ubijaš ali škoduješ tistemu, za kar se pozneje izkaže, da sta pravzaprav tvoja lastna kri in meso.

- **Oče junakinji Amal v knjigi reče: »Nihče ne more imeti v lasti drevesa.** […] **Lahko ti pripada, kot lahko ti pripadaš njemu.« Tudi sicer tako v romanu *Jutra v Dženinu* kot v kasnejših dveh romanih pogosto pišete o naravi. Zakaj je odnos Palestincev do njihove zemlje bistvenega pomena?**

Zemlja je temeljna. Je osnova vsega. To je celoten okvir, v katerem obstajamo. To je tisto, kar nas ohranja pri življenju, kar nas ukoreninja. Daje nam hrano. Daje nam zavetje. V njej počivajo kosti naših prednikov. Drevesa imajo za nas še posebej svet

pomen. Mislim, da ljudje, ki živijo predvsem v mestih in so nekoliko bolj odtujeni od preostalega življenja – ne želim reči »naravnega sveta«, ker to zveni, kot da je ločen od nas, pa ni – težje razumejo to povezanost. Ta svet je neločljivo povezan z našim obstojem. Ko si od tega odrezan, drevo vidiš samo kot predmet. Posekaš ga, ne da bi dvakrat pomislil. Toda če prihajaš iz podeželske, agrarne družbe, tega ne vidiš tako. Ta drevesa so kot stari starši. Včasih odraščaš skupaj z njimi. Ko se rodi otrok, posadijo drevo. Drevo potem raste skupaj z otrokom. In sčasoma veš: to drevo je pripadalo mojemu dedku, tisto mojemu pradedku. Drevesa so del družine. So del naše zgodbe. Konec koncev pa nam dajejo življenje. Denimo oljke. Celotna kultura oljk je bila tako bistven del našega obstoja. Ne samo našega preživetja – olivno olje uporabljamo pri pripravi skoraj vse hrane, olive pa jemo pri vsakem obroku. So nekakšen prigrizek, ki ga ješ ves dan. Tudi začimba za'atar, sestavljena iz divjih zelišč, ki rastejo med skalami po vsej Palestini, je del naše kulinarične dediščine. Zato v Palestini obstajata poseben odnos do vsega preostalega živega sveta in globoka povezanost z njim. Če ljudje nimajo te navezanosti na zemljo, tega pogosto ne razumejo. Izraelci pa

razumejo našo povezanost z oljkami – zato jih sekajo. Podobno kot so imeli staroselski prebivalci Amerike, posebej v prerijah, globok odnos z bizoni. Seveda so jih lovili in jedli, vendar je šlo za odnos. Za soodvisno razmerje. Obstajala je ljubezen, svetost in spoštovanje. Beli naseljenci, evropski kolonizatorji, so to razumeli. Zato so bizone skoraj v celoti iztrebili.

In Izraelci počnejo nekaj podobnega nam. Le da so oni na neki točki sklenili, da želijo postati staroselsko ljudstvo. Želijo biti staroselci. Zato dreves ne sekajo in požigajo več, ampak jih izruvajo. Imajo velike stroje za izkopavanje dreves; vzamejo oljke in jih presadijo drugam, potem pa rečejo: »To je starodavna izraelska oljka« in podobno.
Tudi sama sem, čeprav živim v Združenih državah Amerike in čeprav sem živela v begunskih taboriščih in v Kuvajtu, to povezanost vedno nosila v sebi. Nismo imeli kmetije ali česa podobnega, vendar je to nekaj, kar nosimo skorajda v krvi. Ko sem bila dovolj stara in sem imela dovolj denarja za hišo, sem poskrbela za vrt, kjer lahko pridelujem svojo hrano in sadim drevesa, ki jih želim. Kot da bi hotel človek to povezanost vedno znova poustvariti.

Skoraj kot da je to v tvojem genskem zapisu. In moram reči: v tem je neka posebna svoboda in občutek smisla ter pripadnosti. Ko zares vidiš druga živa bitja, ko začneš zaznavati njihovo bistvo. Ko resnično pogledaš drevo in dojameš, kako neverjetno je. Nočem zveneti klišejsko, ampak tako je. Ko začneš poslušati različne ptičje napeve in opazovati vse to, dojameš, kako resnično veličasten je ta svet. In zato je moja žalost še toliko hujša, ko vidim, kaj je Izrael naredil v Gazi. Ne gre samo za izbris neke družbe. Uničili so tudi drevesa in celoten življenjski prostor. Gaza je bila pomembno selitveno vozlišče za ptice selivke iz Afrike. Tamkajšnja mokrišča so bila ena glavnih postojank na njihovih poteh – zdaj pa tega ni več. In tudi ptic ni več. V vsakem posnetku eksplozije, ki smo jih gledali na spletu, ljudje vidijo predvsem eksplozijo samo. Toda če dobro pogledaš, skoraj na vsakem vidiš tudi jato ptic, ki v paniki plane v zrak. Zvok jih popolnoma zmede in prestraši. Tudi one so izgubile vse. Ni več žuželk. Zdaj so tam le še podgane in podobne živali. Celoten ekosistem je uničen. Ni več divjih živali. Ostali so le še potepuški psi in mačke, izčrpani in v bednem stanju. Osli, zgarani do smrti. Žalujem tudi za temi živalmi. Žalujem za živalmi iz živalskih vrtov, ki so bile

tarče napadov. V Gazi je bil tudi konjeniški center z arabskimi konji, ki so jih ljudje imeli radi in zanje skrbeli – vsi so mrtvi. Pobiti. Nihče jih ne šteje. Komaj preštejejo človeške žrtve. Razsežnost tega uničenja ti preprosto raztrga srce. In to se ne dogaja samo v Palestini. Zdaj to počnejo tudi v Libanonu. Ne vem, ali ste videli tisti posnetek ceste, obdane z zelo starimi drevesi. Po deblih si lahko videl, kako stara so bila. Izraelci so šli po njej in jih vsa požagali – preprosto iz zlobe. In stvar je v tem: tudi če sovražiš ljudi – zakaj drevesa? Gre za miselnost smrti in uničenja. Kot da dihajo smrt. Kot dih kosca, ki povsod, kamor pride, seje smrt.

- **Omenili ste, da zdaj Izraelci »želijo postati staroselci«. Pri tem pomagajo romantične pripovedi, ki vedno spremljajo kolonialne projekte. Pred nekaj časa sem na spletu videla plakat z napisom »Dobrodošli v Palestini« iz leta 1936, ki ga je zasnoval sionistični oblikovalec, da bi z njim vabil naseljence v Palestino. Danes pa Izrael trdi, da Palestina nikoli ni obstajala. Kako si razlagate spreminjanje pripovedi, ki spremlja naseljensko-kolonialni projekt?**

Preprosto gre za to, da rečejo, karkoli ustreza trenutku. In to se spreminja glede na okoliščine. Morajo se prilagajati, kajti naseljenski kolonializem je lahko uspešen samo, če jim uspe prepričati svet v svojo zgodbo. Saj veste, orožje in nasilje te lahko pripeljeta samo do določene točke – samo nasilje te ne more dolgoročno vzdrževati. Edina stvar, ki lahko vzdržuje takšne brutalne, nasilne projekte, je to, da je svet prepričan oziroma ga je mogoče prepričati v neko romantično predstavo o tem, v neko biblično predstavo, da je to božja volja ali kaj takega. Svet pa se je spremenil, kajne? In Izraelu ni nikoli uspelo dokončati svojega projekta. V Združenih državah je naseljenski kolonializem v veliki meri uspel zato, ker je bil izredno izoliran. Na obeh straneh ZDA so oceani. Izvajali so ga stoletja, počasi, z ubijanjem in genocidom. In zgodba, ki je prišla do preostalega sveta, je bila samo njihova zgodba, kajti staroselski Američani niso imeli tega dostopa. Zato jim je do neke mere uspelo dokončati projekt, čeprav staroselski Američani še vedno obstajajo, živijo, in upam, da bodo nekoč osvobojeni. In ne mislim, da je njihova trenutna usoda vnaprej določena. Položaj Izraela pa je drugačen. Ni se jim uspelo znebiti vseh staroselskih prebivalcev. Obkroženi so

z ljudmi, ki simpatizirajo s staroselskim prebivalstvom. In zato jim tega fizično ni uspelo dokončati. Potrebovali so novo zgodbo – medtem ko Združene države nove zgodbe ne potrebujejo več, kajne? Svetu jim ni treba več ničesar dokazovati, ker jim je kolonizacija bolj ali manj uspela. Izraelu pa je kolonizacija uspela le delno. Največja ovira je bil odpor staroselskega prebivalstva. To je staroselski spomin. Nismo se bili pripravljeni odreči svoji dediščini, svoji želji po vrnitvi, svojemu občutku pripadnosti. Ne borimo se samo od znotraj, ampak tudi od zunaj. Zato mora Izrael nenehno prepričevati svet o svoji nedolžnosti, svoji moralnosti in svojem domnevno božansko določenem poslanstvu. Toda tisto, kar deluje v enem obdobju, ne deluje nujno v drugem. Kolonializem – ideja »dežele brez ljudi za ljudi brez dežele« – je deloval za eno generacijo. Za današnjo generacijo pa ne deluje več. Ta živi v drugačni resničnosti, v drugačnem moralnem kontekstu, kjer kolonializem ni več sprejemljiv. Zato besede »kolonializem« ne morejo več uporabljati. In tako se zdaj kar nenadoma predstavljajo kot staroselsko gibanje. Celo naš odpor skušajo kolonizirati, kar je bizarno. In to zdaj poskušajo prodati svetu; nekateri ljudje temu verjamejo, vendar je to

popolnoma absurdno. In da človek to absurdnost vidi, ni treba veliko – dovolj je že nekaj osnovnega kritičnega razmišljanja. In če lahko še dodam – glede tega so tudi globoko negotovi. Nikjer drugje na svetu ni države ali gibanja, ki bi nenehno hodilo naokrog in od ljudi zahtevalo, naj priznajo njihovo »pravico do obstoja«. Kdo sploh počne kaj takega? To počnejo samo tisti, ki vedo, da nimajo pravice obstajati na zemlji nekoga drugega. In ko to zahtevajo od Palestincev, je to zato, ker smo mi edini ljudje, ki jim lahko damo to legitimnost. Ironija pa je v tem, da smo mi staroselsko prebivalstvo, mi pripadamo tej zemlji, in oni to vedo. In eden od razlogov za to, da nas tako sovražijo in da se nas želijo znebiti, je ta, da vedno pridemo z dokazi. Ko trdijo, da so staroselci in da smo mi kolonizatorji, imamo dejanske dokaze za to, da je obratno, mi. Imamo kulturo. Imamo zgodbe. Imamo imena. Imamo hrano. Imamo zemljiške listine in lastniške naslove. Imamo arheologijo, spomenike. Oni tega nimajo. Imajo samo svoje pravljice. In edini način, da te pravljice obstanejo, je, da se nas znebijo, da nas uspejo izbrisati.

- **Vaš zadnji roman, *Zoper svet brez ljubezni*, je kot romaneskna pripoved zelo drugačna od *Juter v Dženinu*. Je izrazito feministična, revolucionarna, med drugim naslavlja vprašanje nasilja nad ženskami. Glavna junakinja je spolna delavka, ki konča v tehnološko naprednem izraelskem zaporu, v zaporniški celici, poimenovani Kocka. Kako ste zasnovali njen lik?**

Mislim, da sem se ob pisanju tega romana počutila kot boljša pisateljica, imela sem več izkušenj kot pisateljica, nekako sem dozorela. Vedno sem vedela, da želim pisati o temi spolnega dela. To je bilo nekaj, s čimer sem se srečala mnogo let prej v Kuvajtu in me je šokiralo. Potem sem brala o tem, kaj je zgodilo sirskim ženskam in dekletom, ko so bile v begunskih taboriščih, in o njihovem izkoriščanju s strani nekaterih Arabcev iz zalivskih držav in podobno. Toda s pisanjem o tem sem želela počakati, dokler ne bom starejša, deloma tudi zato, ker pišem v angleščini in so moji prvi bralci angleško govoreči oziroma ljudje, ki berejo v angleščini. Znotraj tega konteksta obstajajo razne orientalistične predstave, ki jih ima veliko angleško govorečih ljudi, in res me

je bilo strah, da bi zapadla v orientalistične pasti stereotipov o nasilnih, s spolnostjo obsedenih arabskih moških in izkoriščanih arabskih ženskah. Knjigi sem se želela zato še toliko bolj posvetiti.

Ko se usedem, da bi pisala, pravzaprav ne vem, kaj bom napisala. Zgodbe še ne poznam. Vedno začnem samo z nekim semenom ideje, se usedem in pišem. In če sem iskrena, so prvi osnutki zanič. Res so slabi. Toda ena od stvari, ki sem se jih naučila kot pisateljica, je, da si dovolim pisati res slabo, ker vem, da bo to v nekem trenutku postalo boljše in da moram samo nadaljevati in to napisati spet in spet. To je časovna zaveza. Zame pisanje ni stvar nekega navdiha, ki kar privre na dan, ampak resnično delo. To so ure in ure in ure, in potem pravzaprav leta ponovnega pisanja in razmišljanja o teh likih. Zdi se, kot da jih moram spoznati.

Drugi del procesa je raziskava. Pri tej knjigi sem raziskovala in si poskušala predstavljati, kako je biti politični zapornik. Ta del je bil zame zelo težak, saj so politični zaporniki osrednji del palestinske kulture. So osrednja točka upora. So osrednja točka žrtvovanja. Tam so naši intelektualci. Tam so naši najboljši, naši najbolj svobodni ljudje. Oni so v teh

zaporih. In nisem si mislila, da bi lahko to poustvarila, zato sem si izmislila to namišljeno Kocko, potem pa sem morala raziskati psihologijo tega, kako je biti zapornik. In res sem govorila z veliko nekdanjimi političnimi zaporniki in brala, kar so napisali, da bi mi to pomagalo razumeti, kako je biti sam, kako je biti popolnoma brez kakršnegakoli nadzora nad svojim življenjem.

Še en pomemben vidik raziskave, ki jo opravim za vse svoje knjige, je poznavanje naravnega okolja. Vedno veliko raziskujem, na primer katere rože bi cvetele na tem kraju v tem času. Kakšne ptice bi slišali na tem kraju v tem času. Kakšno bi bilo vreme, kakšni vonji bi bili v zraku, kakšna drevesa rastejo tam. Mislim, da je to pomembno. Pokrajini poskušam dati to, kar ji pripada, do te mere, da je zame na neki način še en lik. Kot da ima svoj dih, svoj lasten srčni utrip.

- **Omenili ste, da ste bili pri pisanju še posebej pozorni na to, da ne bi zapadli v orientalistične pasti. Ali razmišljate o razlikah med tem, kako vaša dela berejo na Zahodu in kako v arabskem svetu?**

To je bila pravzaprav edina knjiga, pri kateri sem zares razmišljala o bralcih. Pri svojih prejšnjih knjigah in pri tej, ki sem jo pravkar napisala in bo izšla naslednje leto, nikoli ne razmišljam o bralcih. Osredotočena sem samo na eno stvar in eno zvestobo, in ta je preprosto do likov. Tudi pri knjigi *Zoper svet brez ljubezni* gre še vedno za zvestobo likom, zvestobo temu, da njihovo zgodbo povem pristno in iskreno. Če bi začela razmišljati o založnikih, o bralcih, celo o politiki, ne bi napisala resnične zgodbe, vsaj ne takšne, na katero bi bila ponosna, zato ne morem razmišljati o teh stvareh in tudi ne razmišljam. Navsezadnje je bil roman *Zoper svet brez ljubezni* v nekaterih arabskih državah prepovedan, veliko Arabcev pa me je zaradi njega kritiziralo. Ampak o teh stvareh konec koncev preprosto ne morem razmišljati. Res ne razmišljam o tem, koliko denarja bi lahko zaslužila, ali se bo prodajala ali ne.

Pogled imam usmerjen v prihodnje generacije. Pišem za like in za kogarkoli, ki bo to želel vzeti v roke, ne samo zdaj, ampak tudi v prihodnosti. Zato mislim, da je res pomembno vedno biti iskren. To, kar si mislimo danes, ni nujno to, kar si bo svet mislil čez dve ali tri generacije. Ne vem, ali bodo te

knjige sploh še zanimive, ali bo čez dve ali tri generacije sploh še kdo bral knjige. Ampak tudi o tem ne razmišljam. Pravzaprav ne vem veliko niti o prodaji. Seveda sem hvaležna, da dobim nekaj honorarjev in podobno, ampak živim precej preprosto, skromno življenje. Nisem nekdo, ki bi veliko nakupoval ali kaj podobnega, zato ne gre za denar, ampak za zgodbe. Želim pisati naše zgodbe. Želim, da naši otroci v knjigah vidijo sami sebe, da v literaturi vidijo svoje družine na način, ki je resničen, ki se ga lahko dotaknejo.

- **Naslov romana, *Zoper svet brez ljubezni,* je pravzaprav citat iz knjige *Ogenj drugič* Jamesa Baldwina, ki ga omenite v romanu. Se vam zdi boj Afroameričanov soroden boju Palestincev?**

Seveda. In ne samo boj Afroameričanov, ampak tudi Afričanov. Pravzaprav so moji osebni junaki skoraj izključno Afroameričani ali Afričani. James Baldwin je bil eden izmed njih. Zanj in Gasana Kanafanija bi lahko rekli, da sta živela vzporedni življenji, ki sta bili skoraj enaki. Oba sta bila hkrati pisatelja in revolucionarja. Moji junaki so tudi Malcolm X, Patrice Lumumba, Robert Sobukwe, Harriet Tubman. Navdihujejo me njihova silovitost, njihov upor, njihovo vztrajanje pri lastni avtonomiji, pri lastnem glasu. Njihov neposreden pripovedni glas, njihova drža, njihova zgovornost, njihovo sprejemanje nasilja in samoobrambe. To spoštujem. In to spoštujem veliko bolj kot teater nenasilja, ker je to nenazadnje teater in temu ne verjamem. Mislim, da je oblikovan za zahodni pogled. In seveda obožujem pisanje Jimmyja Baldwina. Prvotni naslov te knjige je bil pravzaprav »Spomini revolucionarne kurbe«. To je bil naslov, ki sem ga imela, ampak vedela sem, da to ne bo šlo. Zato sva se z založnikom na koncu strinjala, da nama je bil naslov *Zoper svet brez ljubezni* zelo všeč, ta citat je odmeval v nama. In ker gre za citat Jamesa Baldwina, sem ga imela še toliko raje. To je samo majhen poklon človeku, ki ga občudujem in imam rada, čeprav ga nikoli nisem srečala.

- **Omenili ste teater nenasilja. Arundhati Roy pogosto reče, da je nenasilje gledališče, za katerega potrebuješ občinstvo, ljudje, ki so izpostavljeni neposrednemu nasilju, pa se morajo braniti, kakor vedo in znajo.**

Tudi če nenasilje ni namenjeno občinstvu, predpostavlja, da ga izvajate proti ljudem, ki imajo vest. Zahteva občinstvo in zahteva nasprotnika z vestjo.

Na vas, kot tudi na mnoge druge, ki se zavzemajo za pravice Palestincev in ki opozarjajo na okupacijo in genocid, pogosto letijo obtožbe antisemitizma, rasizma. V enem od vaših odzivov na tovrstne obtožbe na Instagramu pojasnjujete, da rasizem zahteva razmerje moči, spregovorili pa ste tudi o tem, da je jeza naraven odziv na nasilje, ki ga nad Palestinci izvaja Izrael.

Rasizem je lahko v resnici usmerjen samo v eno smer. Usmerjen je od supremacistične ideologije proti žrtvam te supremacistične ideologije. Kar pride nazaj kot odgovor, ni rasizem. To, kar pride nazaj, je reakcija. To je naravna jeza. To je celo naravno sovraštvo, ki pa je navsezadnje impotentno. Včeraj sem gledala video izraelskega naseljenca, ki je do smrti pretepel psa. Kot nekomu, ki misli, da so psi najlepša bitja na tem planetu, mi je bilo to težko gledati. Sovražim tega človeka. In to ni rasizem. To je naravna reakcija na pošast. Seveda pa nimam

moči, da bi glede tega karkoli naredila. Vseeno pa večina Palestincev, celo najbolj militantni Palestinci, še vedno pazijo, da ločujejo med Judi in sionisti. Pa tudi to še vedno ni dovolj, ker predpostavljajo, da Palestinci usmerjajo svoj prezir in sovraštvo proti Judom, ne glede na to, ali so sionisti ali ne. V zahodni domišljiji so sionisti še vedno samo Judi, in Zahod je tisti, ki Jude sovraži. Predpostavljajo, da je njihova zgodovina naša zgodovina. Antisemitizem in protijudovstvo nista naša zgodovina. To je evropski fenomen, nikoli ni bil del našega sveta, arabskega sveta. Judje so živeli v naših deželah. Bili so uspešni in niso bili preganjani. Ko so bili Mavri pregnani iz Španije, ko sta kraljica Izabela in kralj Ferdinand pregnala muslimane, so Judje odšli za njimi, ker so vedeli, da bodo z muslimani bolj varni, kot če bi po tem ostali v krščanski Španiji. V naših deželah so bili zaščiteni. Mi nimamo te zgodovine. In nočem, da se name projicirata zahodna krivda in zahodna zgodovina. Mi smo žrtve vaših žrtev.

Po drugi strani pa, iskreno povedano, po treh letih gledanja, kako te pošasti ravnajo s celotno družbo, s celotnim ekosistemom, s celotno zgodovino in prihodnostjo, bom o teh ljudeh rekla, kar mi pač

pride na misel, ker menim, da so pošastni, da so parazitski in demonski. Imam prijatelje, ki so Judi in antisionisti, in jih imam resnično rada. Pogovarjali smo se o tem, ker jih nočem prizadeti, in pravijo mi, da me razumejo, in resnično upam, da so iskreni.

Sama sem tako polna tesnobe, besa in bolečine, da imam včasih občutek, da bi to lahko zlomilo sonce. Tako dolgo si deležen tolikšnega nasilja, potem pa ti nekdo reče, da moraš paziti, kaj govoriš. Zaradi tega želim povedati še več. In tudi povem več. To je moje majhno dejanje upora. Navsezadnje je nemočno. Vse, kar imam, je moj glas. Vse, kar imam, so moje besede in jezik. In uporabila jih bom do vsake besede, ki jo poznam, do vsake meje, ki jo poznam. In vseeno mi je, ker sem konec koncev zvesta žrtvam.

- **Leta 2024 ste se odpravili v Gazo, da bi tja prinesli pomoč, obenem pa ste tam izvedli delavnice pisanja. Na delavnicah je nastala knjiga kratkih zgodb *Vsak trenutek je življenje: Gaza v času genocida*. Kako vas je ta izkušnja spremenila?**

Kot sem vam rekla, me je to, da sem šla v Dženin, nekako spremenilo. Če to pomnožite s sto, je to, kako sem se počutila v Gazi. Bilo je, kot da sem znova videla isto stvar, le da je vmes minilo štiriindvajset let. Te prizore znova in znova gledam že vse svoje življenje. In vsakič je huje. Zdaj pa smo prišli do trenutka popolnega genocida. To je preprosto neverjetno. Res nimam besed, res nimam pravih besed, da bi prenesla razsežnost te groze. To je bil pekel. Bilo je tako distopično.

Z izvajanjem teh delavnic sem želela, da ljudje v Gazi pripovedujejo svoje lastne zgodbe. Čutila sem, da nočem, da drugi govorijo namesto nas. Nočem, da nekdo drug piše o nas, da piše o tem trenutku. In tako je bil to majhen prispevek k zbirki del o Gazi, o tem trenutku v zgodovini. Želela sem jim samo dati orodje, da napišejo nekaj, kar bodo ljudje brali. Na začetku delavnic to niso bili izurjeni pisci. Nekateri so bili študenti, drugi so delali v administraciji. Vsi so napisali velike zgodbe. Pisali so: »Naša hiša je bila bombardirana. Potegnili so nas izpod ruševin. Moj brat je bil ubit. Moja teta je bila ubita. Vsega je bilo konec. Šli smo v ta šotor in potem na ta kraj. Potem smo šli na drug kraj. Nismo imeli vode. Ni-

smo imeli …« Vsi so na tak ali drugačen način pisali isto zgodbo, ker so vsi živeli isto zgodbo, le v različnih različicah. Tako so bile delavnice v resnici namenjene temu, da bi jim pomagala zgodbo narediti manjšo, ne krajšo. Torej, da bi se osredotočili na eno podrobnost, eno samo zgodbo. In tako smo dobili to zbirko trenutkov.

Med njimi je denimo zgodba o mladi ženski, ki poskuša najti nekoga, ki bi ji popravil čevlje. Trgovin ni več in vse je treba popravljati. V zgodbi najde starega moža, ki popravlja čevlje, govori z njim in izve nekaj o njem. Potem je tu zgodba o ženski, ki prvič v življenju stoji v vrsti za stranišče, ki si ga deli še z najmanj 500 drugimi ženskami. O ponižanju, o tem, kako se psihično pripravi, da gre tja, in o tem, kako je, ko vstopi. In kako je, ko končno pride ven in prekolne ves ta svet. Ena izmed zgodb govori o tem, kako nekdo skušati pripraviti obrok v šotoru. Neka druga govori o moškem in njegovi ženi, ki sta si želela imeti spolni odnos in sta zato potrebovala svoj zasebni šotor. Toda družine so bile preprosto ločene na ženske in moške, ker je bilo šotorov premalo. In ravno v tem trenutku, ko pari drug drugega potrebujejo bolj kot kadarkoli in ko potrebujejo

fizično bližino bolj kot karkoli drugega, tega nista mogla najti. Kako to sploh izvesti, kako zadržati otroke stran, kako biti tiho. Gre za takšne trenutke. To je tisto, kar smo skušali ustvariti. Opisati majhne trenutke sredi genocida, ki so bili človeški, a so hkrati govorili tudi o razsežnosti škode, ki jim je bila storjena. Na to knjigo sem res ponosna, bolj kot na karkoli drugega, ker je omogočila, da Palestinci v Gazi sami pripovedujejo svoje zgodbe.

- **Za konec bi vas vprašala, kaj je po vašem mnenju genocid v Gazi razkril o našem svetu?**

Nikoli si nisem mislila, da bo svet v realnem času in v visoki ločljivosti videl tisto, kar je videl. In da bo pogledal stran. Mislim, da je za nas Palestince najbolj boleče, kar si lahko zamislite, prav to. Bolj kot uničenje je to občutek, da smo popolnoma sami. Vedno smo se tako počutili, toda v preteklosti svet ni vedel, kako močni so sionistični lobiji, kako močna je njihova zgodba, kako močne so njihove laži, kako zelo so mediji na njihovi strani. In verjeli smo, da če bi svet to res vedel, tega ne bi dopustil. Zdaj pa vemo, da svet ve, da je svet videl in da mu ni mar. In to je bolj boleče, kot si lahko zamislite.

ZBIRKA PAMFLET

1. George Orwell, *Fašizem in demokracija*
2. Albert Einstein, *Za socializem in svobodo mišljenja*
3. Nancy Lindisfarne, Jonathan Neale, *Afganistan. Konec okupacije*
4. *Ustava Republike Slovenije. Dvojezična izdaja*
5. Janko Pleterski, *Preklicati revolucijo v slovenski zgodovini?*
6. Tomaž Mastnak, *Kovidni režim. Kje smo?*
7. Michael Schafir, *Iliberalizem in antisemitizem v postkomunizmu v primerjalni perspektivi*
8. Benjamin Abelow, *Kako je Zahod pripeljal vojno v Ukrajino. Kako je politika ZDA in NATA pripeljala do krize, vojne in do tveganja jedrske katastrofe*
9. Volker M. Heins, Frank Wolff, *Za zidovi. Zaprte meje kot nevarnost za odprto družbo*
10. Omer Bartov, *»Neskončne pravice«. Genocid v Gazi in selektivni spomin/odziv mednarodne skupnosti*
11. Stanisław Lem, *Provokacija*
12. Jeffrey D. Sachs, *Zahodna politika, Rusija in Ukrajina. Govor v Evropskem parlamentu*
13. Maximilien Robespierre, *Pravica do življenja*
14. Yakov M. Rabkin, *Sionizem: grožnja judom in nejudom*
15. David Shulman, *Zlo na Zahodnem bregu*
16. Ursula K. Le Guin, *Teorija o fikciji kot vreči*
17. Umberto Eco, *Večni fašizem*
18. Adania Shibli, *Ukradene besede*
19. Rana Anani, *Zgodovina umetnosti brez umetnosti*

»Nikoli si nisem mislila,
da bo svet v realnem času
in v visoki ločljivosti
videl tisto, kar je videl.
In da bo pogledal stran.«

Ko skupnost, narod, človek ostanejo brez besed in ko izginjajo podobe, ko kolonizatorji ruvajo drevesa in podirajo mesta in vasi, ostane le še glas. Izrazi se v govorjeni besedi, skozi besede v knjigah, in upa, da seže do misli in src. Ujame se v podobe, ki nam nemo pripovedujejo zgodbe in pri tem nikakor niso tiho. Glas je prvo upanje in je poslednje človekovo orodje, s katerim se razlastninjeni in razseljeni, kolonizirani in razčlovečeni lahko uprejo. Ne pustimo si ga vzeti.

Založba ZRC

Pamflet! 20

4 EUR

9 789610 512141